

The University of Tehran Press

Journal of Social Business

Vol. 2, No. 2, Summer 2025

Home Page: <https://jsbu.ut.ac.ir/>

Online ISSN: 3060-7213

Comparative Analysis of the Culture-Building Experiences of Two Beijing Universities in Fostering Student Social Responsibility

Sayedeh Alemohammad

Department of water, Agriculture and Environment, Faculty of Governance, University of Tehran, Tehran, Iran.
Email: sh.alemohammad@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Article History:

Received April 22, 2025

Revised June 15, 2025

Accepted June 20, 2025

Published online July 01, 2025

Keywords:

*Beijing Universities,
Higher Education,
Responsibility-taking Culture,
Social Responsibility,
Student.*

ABSTRACT

University social responsibility (USR) has become one of the central missions of higher education institutions in the 21st century, reflecting a growing recognition of their broader societal roles. This study aims at analyzing and comparing the roles played by two leading universities in Beijing—Peking University and Beijing Normal University—in nurturing, promoting, and institutionalizing a culture of responsibility-taking among students. This research explores the theoretical foundations, operational mechanisms, and educational strategies associated with student social responsibility through documentary analysis and qualitative interpretation of the content of documents, reports, and articles related to the actions of these two universities. The findings reveal that while both institutions have made substantial contributions to shaping this culture, they have employed distinct yet complementary approaches. Peking University primarily advances student awareness through organizational structures, voluntary programs, community-based projects, and partnerships with local stakeholders. In contrast, Beijing Normal University emphasizes educational approaches, research activities, and student public service initiatives to foster responsible action. By identifying institutional practices, educational models, and ongoing challenges, the study offers deeper insight into how Chinese higher education institutions implement USR. Finally, the simultaneous use of both models is suggested to promote students' social responsibility in the higher education system.

Cite this article: Alemohammad, S. (2025). Comparative Analysis of the Culture-Building Experiences of Two Beijing Universities in Fostering Student Social Responsibility. *Journal of Social Business*, 2 (2), 128-140.
<https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.394478.1022>

© Sayedeh Alemohammad

Publisher: University of Tehran Press.

<https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.394478.1022>

تحلیل مقایسه‌ای تجارب فرهنگ‌سازی دو دانشگاه پکن در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان

سیده آل محمد

گروه آب، کشاورزی و محیط زیست، دانشکده حکمرانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: sh.alemohammad@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

کلیدواژه:

آموزش عالی،

دانشجو،

دانشگاه‌های پکن،

فرهنگ مسئولیت‌پذیری،

مسئولیت اجتماعی.

مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها به‌عنوان یکی از رسالت‌های کلیدی نظام آموزش عالی در قرن بیست‌ویکم مطرح است. این پژوهش، با هدف تحلیل و مقایسه نقش دو نهاد آموزش عالی برجسته شهر پکن (دانشگاه پکن و دانشگاه نرمال پکن) در پرورش، ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ مسئولیت اجتماعی در میان دانشجویان نگاشته شده است. به این منظور با استفاده از تحلیل اسنادی و تفسیر کیفی محتوای اسناد، گزارش‌ها و مقالات مربوط به اقدام‌های این دو دانشگاه، تلاش شده است الگوهای نظری، سازوکارهای اجرایی و راهبردهای تربیتی مرتبط با مسئولیت اجتماعی دانشجویان تبیین شود. به این ترتیب با بررسی اقدام‌های نهادی، رویکردهای تربیتی و چالش‌های پیش رو، شناختی عمیق‌تر از پیاده‌سازی مسئولیت اجتماعی در نظام آموزش عالی کشور چین به‌دست آمده است. یافته‌ها نشان می‌دهد هریک از این دو دانشگاه با بهره‌گیری از الگوهای متفاوت، سهم معناداری در شکل‌گیری این فرهنگ ایفا می‌کنند. دانشگاه پکن به‌طور عمده از رهگذر ساختارهای سازمانی، اقدام‌های داوطلبانه، پروژه‌های اجتماعی توسعه محلی و ارتباط با جامعه در زمینه ارتقاء آگاهی دانشجویان نسبت به مسئولیت اجتماعی خود عمل کرده است، در حالی که دانشگاه نرمال پکن با تأکید بر رویکردهای آموزشی، فعالیت‌های پژوهشی و خدمات عمومی دانشجویی به ارتقاء کنش مسئولانه دانشجویان پرداخته است. در نهایت، بهره‌گیری همزمان از هر دو الگو در راستای ارتقاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان در نظام آموزش عالی پیشنهاد شده است.

استناد: آل محمد؛ سیده (۱۴۰۴). تحلیل مقایسه‌ای تجارب فرهنگ‌سازی دو دانشگاه پکن در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان. کسب‌وکار/اجتماعی، ۲ (۲)، ۱۴۰-۱۲۸.

<https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.394478.1022>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© سیده آل محمد

<https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.394478.1022>

۱. مقدمه

نقش دانشگاه‌ها در جامعه مدرن، طی قرن بیستم و بیست و یکم، دستخوش تحولاتی بنیادین شده است. در حالی که وظایف سنتی دانشگاه‌ها محدود به آموزش و پژوهش بود، امروزه از این نهادهای علمی انتظار می‌رود در توسعه اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی نقش آفرین باشند. در این چارچوب، مفهوم «مسئولیت اجتماعی دانشگاه»^۱، به عنوان یکی از ارکان اصلی مأموریت‌های دانشگاه‌های مدرن پدیدار شده است (Sasaki, T., & Horng, 2023; Nejati et al., 2011; Zhou, 2014). در دهه‌های اخیر مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها به یکی از محورهای اساسی در مطالعات آموزش عالی تبدیل شده است. دانشگاه‌ها دیگر فقط نهادهایی برای آموزش و پژوهش تلقی نمی‌شوند، بلکه نقش‌های اجتماعی نوینی را هم به عهده دارند، مانند مشارکت در توسعه محلی، ارتقاء فرهنگ شهروندی و تربیت نیروی انسانی متعهد و آگاه به مسائل جامعه (Wigmore-Álvarez & Ruiz-Lozano, 2012).

مسئولیت اجتماعی نه تنها در قالب پاسخ‌گویی نهاد دانشگاه به جامعه، بلکه در ظرفیت دانشگاه برای تربیت شهروندان مسئول، ایجاد پیوندهای بین‌نهادی و تولید دانش اجتماعی اهمیت دارد. دانشجویان به عنوان گروهی برگزیده از نسل جوان که در معرض آموزش عالی قرار دارند، نقشی محوری در تحقق این مسئولیت ایفا می‌کنند. دانشجویان آینده‌سازان جامعه هستند. لازمه پرورش حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان، انجام پژوهش‌های گسترده درباره رویکردهای مختلف تحقق این موضوع مهم است که باید به تفکیک کشورهای مختلف جهان به‌ویژه با اولویت کشورهای تأثیرگذارتر بر وضعیت اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی صورت پذیرد (Yeoman & McMahon-Beattie, 2018; Sharma & Sharma, 2019).

در این میان، دانشگاه‌های چین با توجه به تحولات اقتصادی و اجتماعی گسترده‌ای که در این کشور رخ داده است، در پی آن هستند با بازتعریف نقش خود، به یکی از عوامل مؤثر در پیشبرد توسعه پایدار تبدیل شوند. در بستر توسعه پرشتاب جمهوری خلق چین، به‌ویژه در دوران پس از اصلاحات و درهای باز^۲، دانشگاه‌ها به تدریج به عناصر کلیدی در سازوکارهای توسعه تبدیل شده‌اند. رشد اقتصادی، گسترش طبقه متوسط، پیچیدگی نیازهای اجتماعی و ظهور مسائل نوظهور (مانند نابرابری آموزشی، مهاجرت داخلی و مسائل محیط‌زیستی) از جمله عواملی‌اند که ایفای مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌های چین را ضرورتی انکارناپذیر کرده است. در «گزارش هجدهمین کنگره ملی حزب کمونیست چین» بیان شده است که ما باید حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان را پرورش دهیم. این نشان‌دهنده اهمیت بالایی این موضوع در دولت است. در طرح ملی میان‌مدت و بلندمدت توسعه آموزش کشور چین (۲۰۲۰-۲۰۳۵) به اهمیت فرهنگ مسئولیت اجتماعی دانشجویان به عنوان یک راهبرد و نقش آموزش در دستیابی به این مهم اشاره شده است (Liu et al., 2020; Ren et al., 2023; Memon et al., 2015).

مفهوم مسئولیت اجتماعی دانشگاه، حوزه‌ای میان‌رشته‌ای است که ابعاد مختلفی از اخلاق، مدیریت، آموزش، جامعه‌شناسی و مطالعات توسعه پایدار را در بر می‌گیرد. در ادبیات جهانی، مسئولیت اجتماعی دانشگاه به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و نگرش‌ها اطلاق می‌شود که از سوی دانشگاه در جهت پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه و ارتقاء منافع عمومی طراحی و اجرا می‌شود. در سنت دانشگاهی چین، به‌ویژه پس از دهه ۱۹۸۰، این مفهوم به تدریج جایگاه برجسته‌تری یافته و در قالب چهار محور اصلی تعریف شده است: ۱- آموزش دانشگاهی: پرورش دانشجویانی که از نظر اخلاقی، علمی و اجتماعی مسئولیت‌پذیر باشند، ۲- پژوهش علمی: تولید دانش در خدمت توسعه جامعه، ۳- خدمات اجتماعی: تعامل فعال دانشگاه با محیط اجتماعی و ایفای نقش در حل مسائل جامعه و ۴- میراث فرهنگی: انتقال و بازآفرینی فرهنگ و تمدن ملی در بستر آموزش عالی (Serafini et al., 2022; Shek & Hollister, 2017; Ye, 2017).

در این چارچوب، دانشجویان کنشگران اصلی مسئولیت اجتماعی در دانشگاه شناخته می‌شوند. پرورش حس مسئولیت اجتماعی در این قشر، نه تنها به ارتقاء سطح کنش اجتماعی کمک می‌کند، بلکه به نهادینه‌سازی ارزش‌های مدنی در سطحی کلان‌تر منجر می‌شود. حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان، به معنای احساس نیاز آنها به پذیرش مسئولیت در قبال توسعه اجتماعی و انسانی است. لازم است دانشجویان مسئولیت خود را در زمینه توسعه اجتماعی بدانند و رشد خود را با پیشرفت جامعه منطبق سازند. در زمینه پرورش حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان، تاکنون چندان مطالعه چندانی نشده است. از منظر ارزش‌ها، در اغلب این

۱. University Social Responsibility

۲. Reform and Opening Up

مطالعات مسئولیت دانشجویان در قبال خود، خانواده، کشور، جهان و انسان مدنظر قرار دارد و به مسئولیت دانشجویان نسبت به دانشگاه چندان توجهی نشده است. در برخی از مطالعات، دلایل تنزل حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان مانند تأثیر اصلاحات اجتماعی، آموزش ناکارآمد و سطح پایین شناخت خود تحلیل شده است (Zhang et al., 2020; Tang et al., 2018; Liu & Wei, 2016).

در برخی از مطالعات، به مسائلی از قبیل نبود آگاهی نسبت به مسئولیت آکادمیک دانشجویان اشاره شده است. اغلب مطالعات به تحلیل جامعه، خانواده و دانشگاه‌ها پرداخته‌اند، در حالی که به اقدام‌های عملی و راه‌های پرورش حس مسئولیت اجتماعی چندان توجهی نشده است. مفهوم مسئولیت اجتماعی در بافت دانشگاهی، برخلاف سازمان‌های تجاری، تنها به عملکرد اخلاقی یا خیریه‌ای محدود نمی‌شود، بلکه به رابطه‌ای دوسویه میان دانشگاه و جامعه اشاره دارد که در آن، دانشگاه نقشی فعال در توسعه انسانی، کاهش نابرابری، ترویج عدالت اجتماعی و حفاظت از منابع مشترک ایفا می‌کند. مهم‌ترین ابعاد مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها چنین است: ۱- مبتنی بر اصول^۱: تأکید بر ارزش‌های اخلاقی، برابری، شفافیت و پاسخ‌گویی، ۲- مبتنی بر ذی‌نفعان^۲: شناخت نقش و انتظارات جامعه، دانشجویان، کارکنان و دولت، ۳- مبتنی بر عمل^۳: تمرکز بر اقدام‌های مشخص دانشگاه در حوزه‌هایی چون آموزش، خدمات و محیط‌زیست و ۴- مبتنی بر جامع‌نگری^۴: نگاه تلفیقی به نقش دانشگاه در همه ابعاد جامعه (Ye, 2017).

بر همین اساس، مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها را می‌توان در سه سطح سلسله‌مراتبی تحلیل کرد: ۱- سطح فردی: شامل باورها و رفتارهای استادان و دانشجویان، ۲- سطح سازمانی: ساختارهای دانشگاهی، خط‌مشی‌ها و برنامه‌های کلان و ۳- سطح نهادی - اجتماعی: تعاملات بین دانشگاه، دولت، جامعه و بخش خصوصی.

یکی از رسالت‌های کلیدی آموزش عالی، تربیت شهروند آگاه و متعهد است. یعنی فردی که نه تنها در حوزه تخصصی خود مهارت دارد، بلکه نسبت به مسائل عمومی جامعه حساس است و برای حل آن مشارکت می‌کند. تربیت این نوع شهروند، مستلزم آموزشی خاص، محیط یادگیری مشارکتی، تشویق به اقدام داوطلبانه و ارتباط فعال میان دانشگاه و جامعه است. در این راستا، مفهومی مانند دانشگاه مسئول^۵ مطرح شده است که مسئولیت اجتماعی را نه به‌عنوان فعالیتی مکمل، بلکه به‌مثابه ماهیت وجودی خود تلقی می‌کند (Gao et al., 2022).

این نگاه سبب می‌شود برنامه‌های درسی، پژوهش‌ها، روابط عمومی و حتی معماری فضاهای آموزشی در خدمت هدف اجتماعی قرار گیرد. دانشجویان اصلی‌ترین بازیگران در تحقق مسئولیت اجتماعی دانشگاه هستند. آنها در معرض یادگیری‌های رسمی و غیررسمی‌اند و مشارکت آنان در پروژه‌های اجتماعی، انجمن‌های داوطلبانه، کارآموزی و تولید دانش، بازتابی از فرهنگ مسئولیت‌پذیری دانشگاهی است (Lu et al., 2024). بر این اساس، مسئولیت اجتماعی دانشجویان را می‌توان در سه حوزه اصلی دسته‌بندی کرد: ۱- مسئولیت آکادمیک: انجام وظایف آموزشی، رعایت اخلاق علمی و مشارکت در پژوهش‌های هدفمند، ۲- مسئولیت حرفه‌ای: آمادگی برای ورود به جامعه شغلی با نگاه اجتماعی و پایبندی به استانداردهای اخلاقی و ۳- خدمات عمومی: ایفای نقش در حوزه‌هایی چون آموزش عمومی، محیط‌زیست، سلامت و عدالت اجتماعی.

پرورش فرهنگ مسئولیت اجتماعی سبب می‌شود دانشجویان با آگاهی کامل و به‌صورت خودجوش، به ایفای مسئولیت اجتماعی خود متعهد می‌شوند. در غیر این صورت نمی‌توان به ایفای نظام‌مند و مؤثر مسئولیت اجتماعی در جامعه نائل شد، بنابراین لازم است رویکردهای معین و کارآمد برای پرورش حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان اتخاذ شود (Coelho & Menezes, 2020; González-Rodríguez et al., 2013). این پژوهش به‌منظور بررسی عمیق‌تر این موضوع، با تمرکز بر دو دانشگاه برجسته شهر پکن (دانشگاه پکن^۶ و دانشگاه نرمال پکن^۷) می‌کوشد الگوهای متفاوت آنها را در ترویج فرهنگ مسئولیت اجتماعی در میان دانشجویان تحلیل کند. پرسش اصلی این است که چگونه ساختارها، خط‌مشی‌ها و اقدام‌های هریک از این دانشگاه‌ها به ایجاد،

1. Principle-based

2. Stakeholder-based

3. Action-based

4. Holistic

5. Responsible University

6. Peking University

7. Beijing Normal University

تقویت یا تضعیف حس مسئولیت اجتماعی در دانشجویان منجر می‌شود؟ به عبارت ساده، هدف این پژوهش این است که با تحلیل تطبیقی اقدام‌های این دو نهاد به‌عنوان دو نمونه مطالعاتی، میزان تأثیرگذاری آنها را در پرورش فرهنگ مسئولیت اجتماعی در میان دانشجویان تبیین و تحلیل کند.

۲. روش‌شناسی پژوهش

مطالعه حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی بوده و با شیوه تحلیل محتوای اسناد انجام شده است. هدف آن است که با استفاده از داده‌های موجود در اسناد رسمی، گزارش‌ها، مقالات علمی و مطالعات موردی مرتبط با دو دانشگاه برجسته شهر پکن، نحوه شکل‌گیری و تقویت فرهنگ مسئولیت اجتماعی دانشجویان در این دو نهاد تحلیل شود. روش تحقیق، به‌ویژه بر تفسیر عمیق و مقایسه‌ای متون تمرکز دارد تا فراتر از توصیف صرف، به فهم سازوکارها و مدل‌های نهفته در پس اقدام‌های دانشگاهی نائل آید. تحلیل محتوای کیفی به‌کار گرفته‌شده در این مطالعه، امکان تفسیر لایه‌های معنایی و مفهومی اسناد متنی را فراهم آورده است. این رویکرد، برای بررسی مفاهیمی چون مسئولیت اجتماعی که ابعاد ارزشی، نهادی و رفتاری دارد، مناسب است.

۲-۱. روش جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و منابع اطلاعاتی

جامعه مورد مطالعه شامل اسنادی است که هریک به تفصیل به بررسی اقدام‌های دانشگاه پکن و دانشگاه نرمال پکن در حوزه مسئولیت اجتماعی پرداخته‌اند. این اسناد، مبتنی بر داده‌های تجربی، شواهد میدانی و ارجاعات به پژوهش‌های معتبر داخلی و بین‌المللی تهیه شده‌اند. منابع اصلی تحقیق شامل سه دسته به شرح زیر بوده است: ۱- مرور و بررسی مجموعه مقالات پژوهشی مرتبط با دانشگاه پکن در زمینه مسئولیت اجتماعی، ۲- مرور و بررسی مجموعه مقالات پژوهشی مرتبط با دانشگاه نرمال پکن در زمینه مسئولیت اجتماعی و ۳- مرور و بررسی گزارش‌ها و اسناد خط‌مشی‌گذاری مانند «طرح ملی توسعه آموزش چین (۲۰۲۰-۲۰۱۰)» و گزارش‌های حزب کمونیست چین.

فرایند تحلیل داده‌ها در سه مرحله انجام شد: ۱- کدگذاری اولیه مفاهیم و اصطلاحات کلیدی از متن‌های اولیه هریک از اسناد، مانند آموزش آکادمیک، خدمات اجتماعی، مسئولیت حرفه‌ای، مشارکت داوطلبانه، ساختار نهادی و...، ۲- دسته‌بندی محتوای مشابه در قالب مضامین فرعی و استخراج الگوهای تکرارشونده در هر مورد و ۳- مقایسه تطبیقی مضامین میان دو دانشگاه به‌منظور شناسایی تفاوت‌ها و اشتراک‌های رویکردی، ساختاری و فرهنگی.

به این منظور در جدولی به نام «مقایسه جنبه‌های پرورش مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان در دو دانشگاه شهر پکن»، الگوی اصلی، مفهوم مسئولیت اجتماعی، هدف اصلی، تأکید، اقدام‌های کلیدی، سطح تحلیل، چالش‌ها و فرصت‌ها، نتایج مورد انتظار و رویکردهای اجرایی خلاصه شده است. این جدول تصویر روشن‌تری از نحوه ایفای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان در دو نهاد ترسیم کرده است. شایان ذکر است برای افزایش اعتبار پژوهش، از اسناد معتبر، رسمی و مقالات دارای پشتوانه علمی و جدید استفاده شده، همچنین فرایند تحلیل به‌صورت شفاف، مرحله‌مند و قابل بازبینی صورت گرفته است.

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. مطالعه موردی اول: دانشگاه پکن و مدل نهادی مسئولیت اجتماعی

دانشگاه پکن از قدیمی‌ترین و معتبرترین نهادهای آموزش عالی در چین، در طول دهه‌های اخیر تلاش کرده است مسئولیت اجتماعی را به‌عنوان بخشی بنیادین از مأموریت دانشگاهی خود در سطوح مختلف طراحی و اجرا کند. این دانشگاه با بهره‌گیری از سه الگوی اصلی (اقدام‌های بنیادی، سازمان‌دهی یکپارچه و مسئولیت اجتماعی مشترک) و تمرکز بر آموزش عملی و خدمات اجتماعی دانشجویان، مدلی چندلایه از ایفای مسئولیت اجتماعی را پیاده‌سازی کرده است که هم ساختارهای نهادی و هم کنش فردی دانشجویان و استادان را در بر می‌گیرد.

مطالعات مرتبط با دانشگاه پکن نشان می‌دهد تمرکز اصلی این نهاد بر آموزش مفهومی و تجربی مسئولیت اجتماعی به دانشجویان، به‌ویژه از طریق مشارکت در پروژه‌های خدمت‌رسانی، توسعه روستایی و فعالیت‌های محیط زیستی بوده است. هدف دانشگاه در اغلب موارد ایجاد الگوی دانشگاه مسئول در توسعه پایدار و مشارکت مدنی بوده است. به‌طور خاص، پروژه‌هایی مانند فعالیت‌های داوطلبانه در مناطق محروم، مشارکت در نشست‌های بین‌المللی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی و صدور بیانیه‌هایی در

حمایت از توسعه پایدار، بخشی از خط‌مشی‌گذاری کلان دانشگاه برای تقویت سرمایه اجتماعی و شهروندی فعال دانشجویان هستند. در سطح عملیاتی، دانشگاه پکن دانشجویان را در پروژه‌های بین‌رشته‌ای درگیر می‌سازد که همزمان به رشد مهارت‌های حل مسئله و تقویت ارزش‌های مسئولیت‌پذیر کمک می‌کنند. یافته‌های مطالعات تجربی نیز نشان می‌دهد این نوع آموزش‌ها به ارتقاء درک دانشجویان از مسئولیت اجتماعی منجر شده و گرایش آنان به مشارکت داوطلبانه را افزایش داده است. این دانشگاه از روش‌های ترکیبی همچون آموزش ضمنی، فعالیت میدانی و مشارکت گروهی برای نهادینه‌سازی این رویکرد استفاده می‌کند. (Li & Zhang, 2022; Peking University, 2009, 2014, 2018).

۳-۱-۱. اقدام‌های بنیادی: مسئولیت اجتماعی به مثابه تعهد اخلاقی فردی

یکی از نخستین لایه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه پکن، سرمایه‌گذاری بر آگاهی و انگیزش فردی دانشجویان و اعضای هیأت علمی در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. مطابق با رویکرد «اقدام‌های بنیادی»، دانشگاه پکن باور دارد که فرهنگ مسئولیت‌پذیری زمانی نهادینه می‌شود که درونی‌سازی مفاهیم اخلاقی و اجتماعی در فرایند آموزش دانشگاهی رخ دهد. از مصادیق این رویکرد می‌توان به آموزش ارزش‌ها، گفت‌وگوهای استاد - دانشجو، بازدید از موزه دانشگاه و پروژه‌های فرهنگی اشاره کرد. این اقدام‌ها نه فقط به انتقال دانش، بلکه به انتقال جهان‌بینی اجتماعی و مسئولانه میان نسل جدید کمک کرده‌اند.

۳-۱-۲. سازمان‌دهی یکپارچه: مسئولیت اجتماعی به مثابه مأموریت نهادی

دانشگاه پکن به‌طور منسجم تلاش کرده است مسئولیت اجتماعی را به ساختارهای سازمانی و مدیریتی خود پیوند دهد. این مهم از طریق تدوین آیین‌نامه‌ها، راه‌اندازی گزارش‌های سالانه مسئولیت اجتماعی، تأسیس مراکز تخصصی و تقویت واحدهای پشتیبان محقق شده است (Peking University, 2015). یکی از مهم‌ترین نمودهای این سازمان‌دهی، مشارکت دانشگاه در پروژه ملی کاهش فقر در بخش میدو از استان یون‌نان است. در این پروژه، هشت دانشکده دانشگاه پکن مسئولیت توسعه در هشت منطقه محروم را به‌عهده گرفتند. اقدام‌ها در این پروژه شامل تخصیص بودجه، اعزام استادان و دانشجویان، ارائه خدمات درمانی و آموزش عمومی و پشتیبانی مشاوره‌ای بوده است. پروژه میدو، الگویی موفق از همکاری نهادی دانشگاه با نهادهای دولتی و منطقه‌ای برای توسعه پایدار به‌شمار می‌رود.

۳-۱-۳. مسئولیت اجتماعی مشترک: همکاری میان دانشگاه، دولت و جامعه

دانشگاه پکن نگاه خود به مسئولیت اجتماعی را از سطوح فردی و سازمانی فراتر برده و به‌عنوان عضوی از شبکه پیچیده اجتماع، آن را در تعامل با دولت، بنگاه‌های اقتصادی و نهادهای مدنی تعریف کرده است (Shek & Hollister, 2017). این نگاه، به شکل‌گیری پروژه‌هایی با شراکت سه‌جانبه منجر شده است. در همین راستا کمیته همکاری داخلی دانشگاه از سال ۱۹۹۹ فعال شده است و با بیش از دوسوم استان‌های چین قرارداد همکاری دارد. خروجی این همکاری‌ها شامل پروژه‌های راهبردی توسعه محلی، مشارکت در طراحی خط‌مشی‌های ملی، توسعه علم و فناوری برای صنایع منطقه‌ای و پشتیبانی از دانشگاه‌های محروم نظیر دانشگاه تبت و دانشگاه شیزی بوده است (Lu et al., 2024).

۳-۱-۴. تحلیل انتقادی مدل دانشگاه پکن با تمرکز بر آموزش عملی و خدمات اجتماعی دانشجویان

از دیگر مؤلفه‌های مهم در مدل دانشگاه پکن، ایجاد فرصت‌های عملی برای دانشجویان است تا مسئولیت اجتماعی را در میدان واقعی تجربه کنند. نمونه‌هایی همچون پروژه‌های داوطلبانه در «مدرسه شهروندی» برای آموزش کارگران مهاجر، مشارکت در پژوهش‌های میدانی مانند بررسی سلامت بازنشستگان و کارآموزی در مناطق محروم، به‌خوبی نشان می‌دهند دانشگاه پکن از «دانش نظری» به سوی «کنش اجتماعی» حرکت کرده است. بیش از ۱۸ انجمن فعال داوطلبانه در حوزه‌های گوناگون (آموزش، سلامت، حقوقی، محیط زیست) به فعالیت می‌پردازند. این انجمن‌ها، دانشجویان را در فضای واقعی جامعه درگیر و به درونی‌سازی تجربه مسئولیت اجتماعی کمک می‌کنند (Gao et al., 2022). با وجود موفقیت‌های گسترده، دانشگاه پکن در مسیر ایفای مسئولیت اجتماعی با سه چالش زیر نیز مواجه است: نخست، عدم تناسب میان اقدام‌های اجتماعی و رشته‌های تخصصی دانشجویان که به کاهش کارآمدی این فعالیت‌ها در بلندمدت منجر می‌شود. دوم، تغییرات فرهنگی و اجتماعی در نسل جدید دانشجویان که گاه انگیزش لازم برای کنش جمعی را کاهش می‌دهد. سوم، فشارهای مضاعف بر دانشگاه‌های پژوهش‌محور برای ایفای مسئولیت‌های

فراتر از مأموریت‌های علمی خود (Shek & Hollister, 2017). با این حال دانشگاه پکن در تلاش است از طریق بازبینی خط‌مشی‌ها، ارتقاء شیوه‌های مشارکت و تعمیق پیوند با نهادهای جامعه، این چالش‌ها را به فرصت‌های رشد بدل کند.

۳-۲. مطالعه موردی دوم: دانشگاه نرمال پکن و رویکرد تربیت‌محور در مسئولیت اجتماعی

دانشگاه نرمال پکن رویکردی ساختارمندتر و نهادی‌تر در قبال مسئولیت اجتماعی دانشجویان در پیش گرفته است. این دانشگاه با ایجاد مراکز پژوهشی و آموزشی مانند مرکز آموزش اخلاق شهروندی، تلاش کرده است مفاهیم مسئولیت اجتماعی را نه فقط در قالب فعالیت‌های داوطلبانه، بلکه در چارچوب برنامه درسی، تربیتی و بین‌فرهنگی نهادینه کند. هدف اصلی این نهاد، تربیت معلمان و رهبرانی است که خود حامل و انتقال‌دهنده ارزش‌های اجتماعی به نسل‌های آینده باشند. پروژه‌هایی مانند مشارکت در طرح‌های توسعه انسانی در آسیای مرکزی، یا برنامه‌های داوطلبانه برای کاهش فقر، نشان‌دهنده تعهد عملی دانشگاه به اخلاق اجتماعی است. در بسیاری از این برنامه‌ها، آموزش با پژوهش میدانی همراه شده و دانشجویان از طریق «یادگیری خدمت‌محور» با مسائل واقعی جامعه درگیر می‌شوند. یافته‌های مطالعات مرتبط حاکی از آن است که این رویکرد، هم به تعمیق فهم دانشجویان از مفاهیم اخلاق اجتماعی کمک کرده و هم ظرفیت نهاد دانشگاهی برای ایفای نقش در توسعه پایدار را افزایش داده است (Yang & Zhao, 2020). دانشگاه نرمال پکن به‌عنوان یکی از نهادهای پیشرو در تربیت معلم و ارتقاء کیفیت آموزشی در چین، رویکردی تربیت‌محور، فرهنگی و فردمحور به مسئله مسئولیت اجتماعی دارد. در این دانشگاه، تمرکز عمده بر پرورش درونی‌شده حس مسئولیت اجتماعی در دانشجویان است؛ فرایندی که نه تنها از طریق آموزش نظری، بلکه از راه تجربیات عملی، خدمات عمومی و خودآگاهی اجتماعی دنبال می‌شود. این رویکرد از سه بعد آکادمیک، حرفه‌ای و خدمات عمومی شکل گرفته و به‌صورت منسجم در برنامه‌های درسی و فوق‌برنامه تلفیق شده است. سه رویکرد مذکور، در زمینه بهبود حس مسئولیت اجتماعی دانشجویان مؤثر است. از این طریق دانشجویان به سطح بالای خودمدیریتی دست می‌یابند.

۳-۲-۱. رویکرد آکادمیک: نهادینه‌سازی مسئولیت اجتماعی در ساختار درسی

رویکرد آکادمیک در دانشگاه نرمال پکن، به‌طور مستقیم در سرفصل‌ها، دوره‌های درسی و برنامه‌های پژوهشی دانشجویی انعکاس یافته است. این دانشگاه با طراحی واحدهای درسی خاص مانند درس «کنش اجتماعی» و بسته‌های آموزشی با عنوان «پیشرفت اجتماعی و مسئولیت شهروندی»، تلاش کرده است مبانی نظری، اخلاقی و کاربردی مسئولیت اجتماعی را به بخشی از محتوای رسمی آموزشی تبدیل کند (BNU, 2015). در کنار این دروس، حمایت گسترده‌ای از پروژه‌های پژوهشی دانشجویی در سطح دانشگاهی، شهری و ملی صورت می‌گیرد. در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ بیش از ۲۵۰۰ پروژه در حوزه‌های گوناگون اجتماعی، فرهنگی، محیط‌زیستی و آموزشی در این دانشگاه به ثبت رسیده است. این پروژه‌ها نه تنها دانشجویان را با واقعیات جامعه آشنا می‌کنند، بلکه روحیه مسئولیت‌پذیری، نقد اجتماعی و تفکر تحلیلی در آنها تقویت می‌شود.

۳-۲-۲. رویکرد حرفه‌ای: کار میدانی و تجربه اجتماعی در بستر آموزش

رویکرد حرفه‌ای در دانشگاه نرمال پکن از طریق تلفیق آموزش نظری با فعالیت‌های میدانی و عملی پیاده‌سازی شده است. دانشجویان با شرکت در دوره‌های کارآموزی، کار میدانی و پروژه‌های عملیاتی، این فرصت را می‌یابند تا آنچه را در کلاس آموخته‌اند، در محیط واقعی تجربه کنند. این فرایند سبب درونی‌سازی مفاهیمی همچون مسئولیت در قبال دیگران، کار تیمی، حل مسئله و حساسیت اجتماعی می‌شود (Tang et al., 2018). دانشگاه نرمال پکن، با تدوین دستورالعمل‌های رسمی مانند «راهنمای نوآوری و عمل» و «شیوه‌نامه اعتباردهی به پروژه‌های حرفه‌ای»، چارچوبی شفاف برای این تجربیات فراهم کرده است. به علاوه، سرمایه‌گذاری مالی ویژه‌ای برای توسعه این نوع پروژه‌ها صورت گرفته که نشانه اولویت‌گذاری نهادی بر تربیت حرفه‌ای مسئولانه است.

۳-۲-۳. رویکرد خدمات عمومی: مشارکت داوطلبانه و اخلاق مدنی

رویکرد سوم دانشگاه نرمال پکن مبتنی بر مشارکت در خدمات عمومی و کنش داوطلبانه است. در این راستا، نهادهایی همچون انجمن داوطلبان جوان، بستر سازمان‌یافته‌ای برای ایفای نقش اجتماعی دانشجویان ایجاد کرده‌اند. این انجمن از سال ۱۹۹۴ تاکنون به اجرای بیش از ۳۰ پروژه در حوزه‌هایی چون آموزش روستایی، حفاظت محیط زیست، توانمندسازی اقشار محروم و آگاهی‌رسانی

اجتماعی پرداخته است (Teaching Affairs Office of Beijing Normal University, 2015). مشارکت در این برنامه‌ها نه تنها به کسب تجربه میدانی منجر می‌شود، بلکه نوعی آموزش عملی مسئولیت مدنی است. برنامه‌هایی نظیر «ماه خدمات عمومی در دانشگاه نرمال پکن»، «جوانان، خدمات عمومی و آرمان‌ها» و «نمایشگاه خدمات عمومی»، به صورت خیریه و با تدریس داوطلبانه و برنامه‌های آموزشی برای کودکان مناطق کم‌برخوردار، فرصت‌هایی برای تجربه مستقیم همدلی، نوع دوستی و شهروندی فعال فراهم می‌سازد.

۳-۲-۴. تحلیل انتقادی ویژگی‌های تربیتی رویکرد دانشگاه نرمال پکن

تحلیل رویکرد دانشگاه نرمال پکن نشان می‌دهد مسئولیت اجتماعی در این دانشگاه تنها یک مأموریت اجرایی نیست، بلکه بخشی از الگوی تربیتی جامع دانشجو تلقی می‌شود. این دانشگاه با تکیه بر نظریه‌های یادگیری فعال، آموزش مشارکتی و تربیت اخلاقی، تلاش می‌کند دانشجو را به عنوان یک «کنشگر اجتماعی اخلاق‌مدار» پرورش دهد. بر این اساس مسئولیت اجتماعی دانشجو در سه سطح آموزش (درک نظری)، تجربه (کنش میدانی) و خودآگاهی (بازاندیشی اخلاقی) طراحی و دنبال می‌شود. چنین رویکردی، موجب ارتقاء ظرفیت‌های شناختی، عاطفی و رفتاری دانشجویان در جهت خدمت به جامعه و کنش مسئولانه در آینده شغلی و اجتماعی آنان می‌شود (Liu & Zhu, 2017). با وجود قوت‌های آشکار، مدل دانشگاه نرمال پکن نیز با چالش‌هایی روبه‌روست. از جمله سطح پایین شناخت برخی دانشجویان از مسئولیت اجتماعی، کاهش مشارکت داوطلبانه در سال‌های اخیر و ضرورت به‌روزرسانی محتوای درسی در پاسخ به مسائل جدید اجتماعی، همچنین بسیاری از رویکردهای اتخاذشده، به‌طور عمده از منظر دانشگاه طراحی شده‌اند و بازتاب مستقیمی از نظرات و نیازهای دانشجویان نیستند (Tang et al., 2018). این دانشگاه از طریق ارزیابی‌های منظم، اصلاح خط‌مشی‌ها و تقویت پیوند میان آموزش، خدمات و پژوهش، در حال به‌روزرسانی رویکرد خود به مسئولیت اجتماعی است و می‌توان آن را الگوی موفق از تربیت فرهنگی - اجتماعی در آموزش عالی چین دانست.

۳-۳. بحث و تحلیل تطبیقی دو دانشگاه

تا اینجا مشخص شد که هر دانشگاه چگونه با توجه به ویژگی‌ها و منابع خاص خود، مسئولیت اجتماعی را به‌طور متفاوت در جامعه پیاده کرده است. با این حال مشابهت‌ها و تفاوت‌های عمده‌ای وجود دارد که می‌تواند برای دانشگاه‌های دیگر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، راهنمایی‌های عملی مفیدی ارائه دهد.

۳-۳-۱. مشابهت‌ها و تفاوت‌ها در رویکردهای اجرایی

نخستین نکته‌ای که در این تحلیل به چشم می‌آید، تفاوت‌های بنیادین در رویکردهای اجرایی هر دو دانشگاه است. یکی از دانشگاه‌ها بیشتر به توسعه و اجرای برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی پرداخته است که هدف آن افزایش آگاهی عمومی و ارتقاء مشارکت جامعه در مسائل اجتماعی و محیطی بود. این دانشگاه با تمرکز بر فعالیت‌های داوطلبانه و برگزاری رویدادهای اجتماعی توانست ارتباط نزدیکی با جامعه اطراف برقرار کند. در مقابل دانشگاه دیگر بیشتر به تحقیق و توسعه در زمینه فناوری‌های نوین و نوآوری‌های اجتماعی پرداخته بود. این دانشگاه تمرکز ویژه‌ای بر پروژه‌هایی داشت که می‌توانستند مشکلات اجتماعی را از طریق راهکارهای تکنولوژیکی حل کنند و در این مسیر همکاری‌های گسترده‌ای با صنعت و دولت داشت. این تفاوت در رویکردها به وضوح نشان‌دهنده آن است که مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها نمی‌تواند به یک فرمول ثابت محدود شود. هر دانشگاه باید بر اساس ویژگی‌های جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی خود، رویکردی منحصر به فرد برای اجرای برنامه‌های مسئولیت اجتماعی اتخاذ کند، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه این موضوع اهمیت زیادی دارد، زیرا شرایط محلی می‌تواند بر نوع فعالیت‌های اجتماعی و مشارکت‌های دانشگاه‌ها تأثیر بسزایی بگذارد.

۳-۳-۲. مشابهت‌ها و تفاوت‌ها در منابع و امکانات مورد استفاده

در زمینه منابع و امکانات مورد استفاده، هر دو دانشگاه با چالش‌هایی در تأمین منابع مالی برای برنامه‌های مسئولیت اجتماعی روبه‌رو بودند. یکی از دانشگاه‌ها با استفاده از بودجه‌های دولتی و همکاری با سازمان‌های غیردولتی توانسته بود برخی پروژه‌های بزرگ اجتماعی را اجرا کند، در حالی که دانشگاه دیگر بیشتر به استفاده از منابع خصوصی و همکاری با بخش‌های صنعتی و فناوری

پرداخته بود. این تفاوت در نحوه تأمین منابع، چالش‌های خاص خود را داشت، چراکه تأمین مالی از منابع دولتی معمولاً با بوروکراسی‌های پیچیده و محدودیت‌های قانونی روبه‌روست، در حالی که تأمین مالی از منابع خصوصی ممکن است به تعهدات خاص تجاری و اقتصادی منجر شود که هم‌راستایی بیشتری با اهداف اجتماعی دانشگاه نداشته باشد.

۳-۳-۳. مشابهت‌ها و تفاوت‌ها در چالش‌ها و موانع اجرایی

چالش‌های اجرایی مشترک در هر دو دانشگاه، به‌ویژه در زمینه پذیرش مسئولیت اجتماعی از سوی اعضای هیأت علمی و دانشجویان، نکته دیگری بود که در این تحلیل به‌وضوح نمایان شد. بسیاری از اعضای هیأت علمی و کارکنان دانشگاه‌ها به دلیل فشارهای کاری و کمبود وقت، تمایلی به مشارکت فعال در برنامه‌های اجتماعی نداشتند. این مشکل به‌ویژه در دانشگاه‌هایی که فعالیت‌های اجتماعی به‌صورت داوطلبانه انجام می‌شد، ملموس‌تر بود. از سوی دیگر، در دانشگاه‌هایی که مسئولیت اجتماعی در قالب پروژه‌های تحقیقاتی و همکاری‌های صنعتی صورت می‌گرفت، برخی پروژه‌ها به دلیل نبود حمایت‌های کافی از سوی مدیران ارشد دانشگاه، به‌کندی پیش می‌رفتند. افزون بر این، چالش‌های مالی و نبود منابع کافی به‌ویژه در پروژه‌هایی که به زمان و سرمایه‌گذاری زیادی نیاز داشتند، از دیگر موانع قابل‌توجه بود. با وجود این مشکلات، هر دو دانشگاه توانسته بودند با ایجاد همکاری‌های چندجانبه با نهادهای دولتی، سازمان‌های غیردولتی و صنایع محلی، بسیاری از این موانع را پشت سر بگذارند.

۳-۳-۴. مشابهت‌ها و تفاوت‌ها در فرصت‌ها و چشم‌اندازهای آینده

با وجود چالش‌ها، دانشگاه‌ها در هر دو مطالعه به‌ویژه در زمینه ایجاد فرصت‌های همکاری با صنایع و سازمان‌های محلی، موفق به شناسایی و استفاده از فرصت‌های جدید شدند. به‌طور خاص، دانشگاه‌هایی که توانسته بودند با صنایع و بخش‌های دولتی همکاری کنند، موفق شدند برنامه‌های مسئولیت اجتماعی خود را به شکلی پایدارتر و مؤثرتر پیش ببرند. این دانشگاه‌ها همچنین از ظرفیت‌های شبکه‌های بین‌المللی بهره‌برده و با ایجاد ارتباط با سایر دانشگاه‌ها و نهادهای جهانی، توانسته‌اند در حوزه مسئولیت اجتماعی موفقیت‌های چشمگیری کسب کنند. به‌ویژه در شرایطی که مسئولیت اجتماعی به‌عنوان شاخصی کلیدی در ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها در سطح بین‌المللی در نظر گرفته می‌شود، ایجاد شراکت‌های بین‌المللی می‌تواند فرصت‌های جدیدی برای بهبود کیفیت و گستردگی برنامه‌های اجتماعی فراهم آورد. این شراکت‌ها افزون بر تأمین منابع مالی، به گسترش دانش و تجربیات نیز کمک می‌کند.

۳-۳-۵. مشابهت‌ها و تفاوت‌ها در نتایج اجتماعی و تأثیرات بلندمدت

یکی از مهم‌ترین بخش‌های تحلیل، بررسی نتایج اجتماعی و تأثیرات بلندمدت برنامه‌های مسئولیت اجتماعی هر دو دانشگاه بود. آنها توانستند به‌طور قابل‌توجهی بر جامعه محلی تأثیرگذار باشند. در دانشگاه پکن، برنامه‌های فرهنگی و آموزشی موجب افزایش آگاهی در خصوص مسائل محیط زیستی و اجتماعی شد، همچنین فرصتی برای تعامل بیشتر بین دانشگاه و جامعه فراهم آورد. این برنامه‌ها به‌ویژه در مناطق حاشیه‌ای و کم‌برخوردار تأثیرات مثبتی داشت و سبب افزایش مشارکت اجتماعی و نهادینه‌سازی مسئولیت اجتماعی در سطح جامعه شد. در دانشگاه نرمال پکن، پروژه‌های تحقیقاتی و فناوری محور که به‌ویژه در زمینه سلامت عمومی و بهبود شرایط زندگی جامعه ارائه شده بودند، تأثیرات قابل‌توجهی در بهبود کیفیت زندگی افراد جامعه به‌ویژه در مناطق محروم به همراه داشت. این دانشگاه توانسته بود با بهره‌گیری از دانش و فناوری‌های نوین، راهکارهای مؤثری برای حل مشکلات اجتماعی پیدا کند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

جدول ۱ خلاصه‌شده تحلیل تطبیقی الگوها، سازوکارهای اجرایی و راهبردهای تربیتی مرتبط با مسئولیت اجتماعی دانشجویان در دو دانشگاه (به ترتیب دانشگاه پکن، به‌عنوان یک نهاد جامع‌گرا و دانشگاه نرمال پکن، به‌عنوان نهادی با گرایش تربیت‌محور) را ارائه می‌دهد. در این تحلیل، الگوهای اصلی، مفهوم مسئولیت اجتماعی، اهداف، تأکیدها، اقدام‌های کلیدی، سطوح تحلیل، چالش‌ها، فرصت‌ها، نتایج مورد انتظار، منابع اصلی و رویکردهای اجرایی بررسی شده‌اند تا درک عمیق‌تری از نحوه پیاده‌سازی مسئولیت اجتماعی در نظام آموزش عالی چین ارائه شود. شایان ذکر است که دانشگاه پکن از الگوی نهادی با تأکید بر اقدام‌های

بنیادی، سازمان‌دهی یکپارچه و مسئولیت اجتماعی مشترک بهره می‌برد، در حالی که دانشگاه نرمال پکن رویکردی تربیت‌محور، فرهنگی و فردمحور را در پیش گرفته و بر پرورش درونی‌شده حس مسئولیت اجتماعی تأکید دارد.

جدول ۱. مقایسه جنبه‌های پرورش مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان در دو دانشگاه شهر پکن

جنبه	دانشگاه پکن	دانشگاه نرمال پکن
الگو اصلی	نهادی، با تأکید بر اقدام‌های بنیادی، سازمان‌دهی یکپارچه و مسئولیت اجتماعی مشترک	تربیت‌محور، فرهنگی و فردمحور، با تأکید بر پرورش درونی‌شده حس مسئولیت اجتماعی
مفهوم	تعهد اخلاقی فردی، مأموریت نهادی و همکاری با دولت و جامعه	فرایندی درونی که با آموزش نظری، تجربیات عملی، خدمات عمومی و خودآگاهی اجتماعی دنبال می‌شود
هدف اصلی	ارتقاء آگاهی و انگیزش فردی دانشجو برای مسئولیت‌پذیری با تلفیق ارزش و دانش	پرورش حس مسئولیت اجتماعی در دانشجویان، نه فقط با آموزش، بلکه با تجربه عملی و خدمات عمومی
تأکید	آموزش عملی، خدمات اجتماعی دانشجویان، مشارکت در پروژه‌های توسعه محلی، همکاری با نهادهای دولتی و منطقه‌ای	تربیت معلم، ارتقاء کیفیت آموزشی، تلفیق ابعاد آکادمیک، حرفه‌ای و خدمات عمومی در برنامه‌های درسی و فوق‌برنامه
اقدام‌های کلیدی	آموزش ارزش‌ها، گفت‌وگوهای استاد - دانشجو، بازدید از موزه‌ها، مشارکت در پروژه‌های ملی کاهش فقر، ایجاد کمیته همکاری داخلی با استان‌ها، پروژه‌های داوطلبانه، کارآموزی در مناطق محروم	تمرکز بر خودآگاهی اجتماعی، تجربیات عملی، خدمات عمومی، آموزش ارزش‌ها و تعهد به مسئولیت اجتماعی و توسعه فرهنگی با واحدهای درسی کنش اجتماعی، پروژه‌های پژوهشی، دوره‌های کارآموزی میدانی و انجمن داوطلبان
سطح تحلیل	فردی، سازمانی و نهادی - اجتماعی	فردی و سازمانی
چالش‌ها	عدم تناسب میان اقدام‌های اجتماعی و رشته‌های تخصصی، تغییرات فرهنگی و کاهش انگیزش جمعی دانشجویان، فشارهای مضاعف بر دانشگاه‌های پژوهش‌محور	سطح پایین شناخت برخی دانشجویان از مسئولیت اجتماعی، کاهش مشارکت داوطلبانه و ضرورت به‌روزرسانی محتوای درسی در پاسخ به مسائل جدید. بسیاری از رویکردهای اتخاذشده از منظر دانشگاه طراحی شده و بازتاب نیازهای دانشجویان نیستند
فرصت‌ها	ایجاد فرصت‌های عملی برای دانشجویان، تعمیق پیوند با نهادهای جامعه، استفاده از دانش نظری برای کنش اجتماعی	ارزیابی‌های منظم، اصلاح خط‌مشی‌ها و تقویت پیوند میان آموزش، خدمات و پژوهش، در حال به‌روزرسانی رویکرد خود به مسئولیت اجتماعی است
نتایج مورد انتظار	آگاهی اجتماعی بالا، مشارکت فعال در توسعه پایدار، ایجاد شبکه‌های همکاری با دولت و جامعه	تربیت شهروندان مسئول، ایجاد پیوند قوی بین دانشگاه و جامعه، ارتقاء فرهنگ مسئولیت‌پذیری در آموزش عالی
رویکردهای اجرایی	توسعه و اجرای برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی با هدف افزایش آگاهی عمومی و ارتقاء مشارکت جامعه در مسائل اجتماعی و محیط زیستی با تمرکز بر فعالیت‌های داوطلبانه و برگزاری رویدادهای اجتماعی و ارتباط نزدیک با جامعه	تحقیق و توسعه در زمینه فناوری‌های نوین و نوآوری‌های اجتماعی. تمرکز بر پروژه‌هایی که می‌توانستند مشکلات اجتماعی را از طریق راهکارهای تکنولوژیکی حل کنند و همکاری‌های گسترده با صنعت و دولت

مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان یک برونداد صرفاً فردی نیست، بلکه به‌مثابه ساختار اجتماعی نهادینه‌شده در بستر دانشگاه است. مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان حاصل خط‌مشی‌گذاری‌های هدفمند، فضای گفتمانی حاکم بر دانشگاه و میزان سرمایه اجتماعی موجود در محیط آموزشی است. از این رو دانشگاه‌ها باید رویکردی تلفیقی اتخاذ کنند که ضمن ارتقاء آموزش رسمی، به پرورش قابلیت‌های شهروندی، گفتمان اجتماعی و اخلاق مشارکتی نیز توجه داشته باشد. مسئولیت اجتماعی دانشگاه‌ها، فرمولی ثابت و یکسان ندارد و باید بر اساس ویژگی‌های خاص هر دانشگاه، رویکردی منحصر به فرد اتخاذ شود. به عبارت دیگر، هر دانشگاه می‌تواند با توجه به منابع، دانشجویان و شرایط خود، راهبردی مناسب برای تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان طراحی کند. عوامل کلیدی موفقیت در این زمینه، شامل ساختارهای سازمانی قوی، برنامه‌های آموزشی مؤثر، فعالیت‌های داوطلبانه و خدمات عمومی دانشجویی است. این عوامل، ضمن تقویت آگاهی، به ارتقاء کنش مسئولانه دانشجویان نیز کمک خواهند کرد. نتیجه‌گیری نهایی بر لزوم انعطاف‌پذیری و تطبیق رویکردها با ویژگی‌های خاص هر دانشگاه تأکید دارد.

این پژوهش با مقایسه تجارب دانشگاه‌های پکن و نرمال پکن در ترویج مسئولیت اجتماعی دانشجویی، دو رویکرد متفاوت اما مؤثر را آشکار ساخت. دانشگاه پکن با اتکا به ساختارهای سازمانی قوی و پروژه‌های توسعه محلی، بر ارتقاء آگاهی دانشجویان از مسئولیت‌های اجتماعی خود تمرکز دارد. این موضوع از طریق تشویق مشارکت داوطلبانه و فعالیت‌های مرتبط با جامعه محقق

می‌شود. در مقابل، دانشگاه نرمال پکن، با رویکردی به آموزش، پژوهش و خدمات عمومی دانشجویی، بر ارتقاء کنش و عمل مسئولانه دانشجویان تأکید دارد. این رویکرد شامل فعالیت‌های پژوهشی، برنامه‌های آموزشی مرتبط با مسئولیت اجتماعی و مشارکت در خدمات عمومی است. آنچه در چین به موفقیت نظام‌مند در تربیت دانشجویان مسئول اجتماعی منجر شده، پیوند راهبردی میان آموزش، فرهنگ و مشارکت مدنی است. دانشگاه‌های چینی به‌ویژه از طریق تلفیق آموزش رسمی با پروژه‌های میدانی، خط‌مشی‌های ملی توسعه پایدار و گفت‌وگوهای فرهنگی بومی، موفق شده‌اند هویت جمعی و مسئولیت‌پذیری را در دل فرایند آموزش نهادینه کنند.

با توجه به مرور مطالعات مرتبط با مسئولیت اجتماعی دانشگاه به‌طور خاص در ایران (آقاجاری و همکاران، ۲۰۲۳؛ آل محمد، ۲۰۲۵؛ برادران و همکاران، ۲۰۱۹؛ بیاتی و همکاران، ۲۰۲۲؛ جمیری و همکاران، ۲۰۲۱؛ زمندی و همکاران، ۲۰۲۲؛ قدیمی و شیخ رضایی، ۲۰۲۳) و مقایسه با دو دانشگاه بررسی‌شده، پیشنهاد می‌شود مطالعات آتی، به‌طور جدی‌تر به بررسی دقیق‌تر چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی دانشگاه‌های ایران در زمینه مسئولیت اجتماعی و ارائه راهکارهای عملی برای غلبه بر این چالش‌ها بپردازند. همچنین پیشنهاد می‌شود دانشگاه‌های ایران از چارچوب‌های نمادین و شعاری فراتر روند و «زیست اجتماعی دانشجویان» را به‌مثابه بستر اصلی تربیت شهروند مسئول بازتعریف کنند، به علاوه به این دلیل که ارزیابی میزان تأثیرگذاری برنامه‌های مسئولیت اجتماعی بر جامعه و دانشجویان می‌تواند به بهبود مستمر این برنامه‌ها کمک کند. پیشنهاد می‌شود دانشگاه‌ها در ایران از تجربیات موفق دانشگاه‌های پکن و نرمال پکن در ارزیابی عملکرد و سنجش نتایج برنامه‌های مسئولیت اجتماعی خود استفاده کنند.

برای تقویت مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌های ایران، ابتدا نیازهای اجتماعی جوامع محلی باید به‌طور دقیق ارزیابی و سپس برنامه‌های مسئولیت اجتماعی متناسب با این نیازها و بومی‌سازی بر اساس شرایط محلی طراحی و اجرا شود. این برنامه‌ها برای اجرای مؤثر به ساختارهای سازمانی مناسب، تخصیص منابع کافی و مشارکت فعال دانشجویان و استادان احتیاج دارند. ایجاد انجمن‌های مسئولیت اجتماعی به‌عنوان نهادهای مستقل اما مرتبط با دانشگاه، فضایی برای تمرین مسئولیت اجتماعی فراهم می‌آورد و دانشگاه را به عرصه عمل اجتماعی پیوند می‌دهد، همچنین طراحی الگوی تطبیقی دانشگاه‌های چینی و بومی‌سازی آن بر اساس ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی ایران، می‌تواند به تعریف یک «شاخص ملی و بومی» برای مسئولیت‌پذیری دانشجویان کمک کند. این موضوع می‌تواند مسیر خط‌مشی‌گذاری دقیق‌تری را ترسیم کند که از قابلیت پایش و نظارت برخوردار باشد.

References

- Aghajari, R., Varij Kazemi, A., Mahoozi, R., & Kolahi, M. (2023). Analyzing and subliming the forms of university social responsibility. *Journal of Iranian Cultural Research*, 16(3), 59–91. (In Persian). <http://doi/10.22035/jicr.2023.3221.3513>
- Alemohammad, S. (2025). Proposing a conceptual framework for assessing the performance of universities' social responsibility with an emphasis on stakeholder orientation and sustainability. *Social Business*, 2(1), 129–143. (In Persian). <http://doi/10.22059/jsbu.2025.393653.1017>
- Baradaran Haghir, M., Noorshahi, N., & Roshan, A. R. (2019). The conceptualization of social responsibility of the university in Iran. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 25(3), 1–26. http://journal.irphe.ac.ir/article_702979_en.html
- Bayati, M. A., Sayadi, S., Givaki, E., Salajeghe, S., & Nikpour, A. (2022). Presenting a social responsibility model with using the meta-combined method. *Sociology of Education*, 8(1), 207–217. (In Persian). <https://www.iase-jrn.ir/index.php/se/article/view/269>
- Coelho, M., & Menezes, I. (2020). University social responsibility as a driving force of change: Students' perceptions beyond the ivory tower. *On the Horizon*, 28(2), 93–100. <https://doi.org/10.1108/OTH-02-2020-0005>
- Gao, R., Zhang, J., Liu, Y., Zeng, J., Wu, D., Huang, X., Mo, L., Zhan, Z., & Zuo, H. (2022). A sustainability lens on the paradox of Chinese learners: Four studies on Chinese students' learning concepts under Li's "virtue-mind" framework. *Sustainability*, 14(6), 3334. <https://doi.org/10.3390/su14063334>
- Ghadimi, A., & Sheykhrezaee, H. (2023). The conceptual framework for identifying and evaluating the main components of university social responsibility using the meta-synthesis method. *Science and Technology Policy Letters*, 13(2), 22–41. (In Persian). https://stpl.ristip.sharif.ir/article_23110_en.html
- González-Rodríguez, M. R., Díaz-Fernández, M. C., Pawlak, M., & Simonetti, B. (2013). Perceptions of students university of corporate social responsibility. *Quality & Quantity*, 47, 2361–2377. <https://doi.org/10.1007/s11135-012-9781-5>
- Jamiri, F., Zamani Moghaddam, A., & Jamalee, A. (2021). Providing a model for promoting individual, social, professional responsibility of graduate students (Case study: Tehran University of Science and Research). *Political Sociology of Iran*, 3(4), 2433–2454. (In Persian). <https://doi.org/10.30510/psi.2022.349474.3652>
- Li, Y., & Zhang, X. (2022). An empirical analysis on social responsibility education of college students in four universities in Shandong Province during COVID-19 response. *Procedia Computer Science*, 214, 221–228. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.11.169>
- Liu, B., Liu, Z., & Chen, L. (2020). Development of a social responsibility scale for Chinese university students. *Current Psychology*, 39(1), 115–120. <https://doi.org/10.1007/s12144-017-9743-0>
- Liu, C., & Zhu, X. (2017). Three approaches to cultivating college students' sense of social responsibility. In *University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences* (pp. 223–234). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-3877-8_14
- Liu, X., & Wei, H. (2016). The effects of volunteer service on Chinese college students' social responsibility. *Review of Social Sciences*, 1(1), 50–60. <https://doi.org/10.18533/rss.v1i1.10>
- Lu, C., Peng, B., & Chen, X. (2024). Professional education in China. In Z. Feng, Q. Wang, & N. Liu (Eds.), *Education in China and the World: National Development and Global Benchmarking* (pp. 311–359). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-97-7415-9_7
- Memon, Z. A., Bhutto, A., Chanar, Z. A., & Robson, M. G. (2015). Finding 'corporate social responsibility' research trends and content in Chinese universities: A literature review. *International Journal of Technology Management & Sustainable Development*, 14(3), 179–204. https://doi.org/10.1386/tmsd.14.3.179_1
- Nejati, M., Shafaei, A., Salamzadeh, Y., & Daraei, M. (2011). Corporate social responsibility and universities: A study of top 10 world universities' websites. *African Journal of Business Management*, 5(2). <http://www.academicjournals.org/AJBM>
- Peking University. (2009, June 3). PKU issues "Declaration on building sustainable developing campus". https://english.pku.edu.cn/news_events/news/campus/1552.html
- Peking University. (2014, September 1). Peking University students attend charity activities in Hainan. <https://english.pku.edu.cn/PKUmedia/1908.html>

- Peking University. (2015, April 28). News. Peking University. http://pkunews.pku.edu.cn/2015zt/2015-04/28/content_288465.html
- Peking University. (2018, December 28). PKU leaders participate in the 4th University Social Responsibility Summit. https://english.pku.edu.cn/news_events/news/global/7962.html
- Ren, Y., Wu, J., & Qin, H. (2023). Development and validation of a personal responsibility scale for Chinese college students. *Frontiers in Psychology*, 14, 1231462. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1231462>
- Sasaki, T., & Horng, C. Y. (2023). Exploratory study about achievements and issues of university social responsibility—"USR" as a dynamic process. *International Journal of Educational Development*, 102. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2023.102869>
- Serafini, P. G., de Moura, J. M., de Almeida, M. R., & de Rezende, J. F. D. (2022). Sustainable development goals in higher education institutions: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 370, 133473. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133473>
- Sharma, D., & Sharma, R. (2019). A review literature on university social responsibility initiatives in the global context. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 6(6), 27–35. <https://www.researchgate.net/publication/349924101>
- Shek, D. T., & Hollister, R. M. (2017). *University social responsibility and quality of life*. Springer. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-10-3877-8>
- Tang, X., Collier, D., & Witt, A. (2018). Qualitative study on Chinese students' perception of US university life. *Journal of International Students*, 8(1), 151–178. <https://doi.org/10.32674/jis.v8i1.158>
- Teaching Affairs Office, Beijing Normal University. (2015). *Report on the undergraduate education in the 12th Five Year Plan period (2011–2015)*. Beijing Normal University. <https://fe-english.bnu.edu.cn/t003-c-1-104.htm>
- Wigmore-Álvarez, A., & Ruiz-Lozano, M. (2012). University social responsibility (USR) in the global context: An overview of literature. *Business & Professional Ethics Journal*, 31(3), 475–498. <https://doi.org/10.5840/bpej2012313/424>
- Yang, W., & Zhao, W. (2020). Cultivation of college students' philanthropy spirit and sustainable development of university funds: Mutual benefit framework and path selection. *Journal of North China Electric Power University (Social Sciences)*, 1(1), 12–133. <https://hbdldxxbskb.ncepujournal.com/en/article/pdf/preview/10.14092/j.cnki.cn11-3956/c.2020.01.016.pdf>
- Ye, J. (2017). Reflections on and practices of Peking University fulfilling social responsibility. In *University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences* (pp. 205–221). Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-10-3877-8_13
- Yeoman, I. S., & McMahon-Beatte, U. (2018). Teaching the future: Learning strategies and student challenges. *Journal of Tourism Futures*, 4(2), 163–167. <https://doi.org/10.1108/JTF-12-2016-0054>
- Zamandi, A. A., Hassani, M., & Galavandi, H. (2022). The interpretive-structural modeling of university social responsibility components to promote social capital: The case study of Shahid Beheshti University. *Social Capital Management*, 9(4), 461–491. (In Persian). <http://doi.10.22059/jscm.2022.348384.2341>
- Zhang, Q., Liu, C., Wang, Z., & Yang, Z. (2020). The college students' sense of responsibility for innovation and entrepreneurship. *Frontiers in Psychology*, 11, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02049>
- Zhou, J. (2014). Teacher education changes in China: 1974–2014. *Journal of Education for Teaching*, 40(5), 507–523. <https://doi.org/10.1080/02607476.2014.956543>